

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАЗОВОЇ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Стаття присвячена суспільно-географічному дослідженню базової мережі закладів культури Тернопільської міської територіальної громади. Розглянуто основні передумови та етапи формування мережі. Вивчено компонентну, управлінську та функціонально-територіальну структуру системи базових закладів культури громади. Розраховано показники забезпечення адміністративно-територіальних одиниць громади закладами культури. Окреслено основні проблеми функціонування та обґрунтовано перспективні напрямки вдосконалення базової мережі закладів культури місцевого рівня.

Ключові слова: заклад, мережа, громада, культура, мистецтво, місто, геокультурний простір, децентралізація.

Постановка науково-практичної проблеми. Сучасні тенденції розвитку міських територіальних громад, які сформувалися наприкінці 2020 року, в рамках реалізації реформи територіальної організації влади та місцевого самоврядування в Україні, загострили питання формування модерного геокультурного простору. Це викликано тим, що сьогодні поряд із підвищенням рівня якості і доступності надання соціокультурних послуг мешканцям територіальної спільноти, зростає важливість їх змістовного наповнення. Крім того, поряд із заходами щодо забезпечення цілісності й уніфікації усіх процесів в рамках реалізації культурної політики також вкрай важливим є збереження та популяризація місцевої самотутньої культури. Забезпечити підтримку цього дуалістичного принципу розвитку сфери культури і мистецтва можливо лише за умови збереження і розбудови мережі закладів культури, які формують опорний геопросторовий каркас соціокультурного розвитку територіальної громади.

Динамічні процеси комерціалізації культурного обслуговування супроводжуються появою великої кількості приватних закладів, які пропонують альтернативні послуги у секторі дозвілля і розваг. З одного боку, це сприяє появі кризових процесів у системі закладів культури державної і комунальної форм власності, а з іншого – сприяє модернізації змісту їх мінімального «культурного кошика» відповідно до сучасних запитів споживачів. Такі тенденції забезпечують зростання рівня конкурентоздатності даних закладів, і як наслідок – призводить до суттєвого підвищення прибуткових надходжень, що у перспективі веде до зменшення бюджетного навантаження. Інноваційність у підходах до розвитку усіх напрямів функціонування сфери культури і мистецтва забезпечує, у свою чергу, розвиток культурних і креативних індустрій, які є запорукою прогресивного гуманітарного поступу територіаль-

них спільнот у XXI столітті.

Актуальність та новизна дослідження полягає у тому, що сьогодні активно відбувається процес розробки і затвердження базових мереж закладів культури новоутворених об'єднаних територіальних громад. Основна мета цього процесу – забезпечити дієвий і комплексний культурно-мистецький розвиток населених пунктів. Але специфіка і реалії постреформеного децентралізаційного періоду в Україні усе частіше актуалізує необхідність модернізації і оптимізації таких мереж. Тому, у цьому контексті, для забезпечення оптимального геопросторового розвитку надзвичайно важливим є вивчення цієї проблематики із суспільно-географічних позицій.

Сьогодні громади різних типів працюють над оптимальними моделями забезпечення сталого функціонування базової мережі закладів культури. Особлива багатогранність у цьому напрямку простежується у міських громадах, які сформовані на основі міських рад обласних центрів та включають поселення різних поясів приміської зони. Не є винятком у цьому переліку й Тернопільська міська територіальна громада. Тому доцільність вивчення стану функціонування базової мережі закладів культури Тернопільської громади та оцінки подальших перспектив її розвитку є надзвичайно актуальним та своєчасним.

Метою статті є аналіз сучасного стану базової мережі закладів культури Тернопільської міської територіальної громади та виявлення суспільно-географічних особливостей її функціонування.

Зв'язок теми статті з важливими науково-практичними завданнями. Питання вивчення перспективних напрямків вдосконалення функціонування базової мережі закладів культури є тісно пов'язані із розробкою стратегічних планів розвитку громади, програм соціально-економічного розвитку та галузевих

програм у сфері культури і мистецтва.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Питанням територіальної організації соціальної сфери загалом та закладів культури, зокрема, присвячено праці багатьох вчених-географів, а саме: О. Заячук [4], О. Корнус [7], А. Кузишина [8], Н. Моштакової [9], Н. Флінти [18] та ін. У переважній більшості цих досліджень комплексно висвітлюється загальнонаціональний або регіональний вимір даної проблематики. Однак проблема локального рівня функціонування мереж закладів культури наразі опрацьована ще недостатньо, що, власне, й зумовило здійснення даного дослідження.

Викладення основного матеріалу. Тернопільська міська об'єднана територіальна громада є однією із наймолодших з точки зору формування в рамках реалізації реформи децентралізації. У той же час, вона відноситься до групи успішних та спроможних громад, що підтверджується багатьма рейтингами. Відповідно до чинного законодавства України Тернопільська громада була утворена 14 листопада 2018 року шляхом добровільного приєднання Куровецької, Кобзарівської, Малашівської, Черняхівської сільських рад Зборівського району до Тернопільської міської ради. Згодом, до уже об'єднаної громади, 7 лютого 2020 року добровільно доєдналась Городищенська сільська рада згаданого вище району Тернопільської області.

Згідно сучасного адміністративно-територіального устрою Тернопільська територіальна громада складається з 11 населених пунктів: 1 міста та 10 сіл. Села об'єднані у 5 старостинських округів, що відповідає дореформенному складу сільських рад, які взяли участь у добровільному об'єднанні. Площа території громади складає 166,7 км², з яких 35,5% припадає на територію колишньої Тернопільської міськради. Чисельність населення становить 226,5 тис. мешканців, з них понад 98% – міське населення. Щільність населення становить 1359 осіб на км². Основна частина населення зосереджена у адміністративному центрі – місті Тернопіль, який ексцентрично розташовується у крайній південно-східній частині громади. За кількістю мешканців Тернопіль відноситься до категорії великих міст із значною кількістю функцій: адміністративною, економічною, освітньою та культурною. У геопланувальному вимірі місто поділяється на 12 районів (9 житлових та 3 промислові райони) [16]. За кількістю мешканців 9 сільських поселень відносяться до групи малих сіл (менше 500 мешканців), а село Курівці – до середніх.

Специфіка досліджуваної громади полягає в доволі складній геометричній конфігурації території, що суттєво вирізняє її серед подібних громад обласних центрів України. Так розрахований нами індекс компактності території громади [19] становить 0,376, що є значно нижчим за середній еталонний показник (0,5). Це викликано, насамперед, тим, що територія є видовженою із Північного Заходу на Південний Схід на 32,5 км. Також сільська місцевість сполучається з міською територією вузьким «коридором», ширина якого у найвужчій ділянці складає 1,5 км. Поряд із тим, слід відзначити, що позитивним моментом є відсутність анклавів і ексکلів, що забезпечує цілісність території та знижує бар'єрність геопросторового розвитку.

Зазначені параметри території і поселенської мережі є визначальними умовами під час структурування геопростору. На цій основі відбувається формування каркасної моделі перспективної локалізації (поєднань) закладів надання культурних послуг, а це, у свою чергу, визначає центри культурного розвитку різних рівнів, формує систему просторових відношень і зв'язків. Наявність вихідних даних такого змісту є ключовими під час прогнозування напрямку дифузії інновацій. У випадку із Тернопільською громадою, варто сказати, що тут актуально-проекційним є північно-західний вектор поширення нововведень та територіального поступу.

Сьогодні засадничі принципи формування базової мережі закладів культури закладено у нормативно-законодавчій базі яка регулює сферу культури і мистецтва. Так, згідно Закону України «Про культуру» базова мережа закладів культури – це комплекс підприємств, установ, організацій і закладів культури державної та комунальної форми власності. Функціональна діяльність цих закладів спрямована на створення умов для забезпечення розвитку творчості людини, збирання, збереження, використання і поширення інформації про матеріальні та духовні культурні цінності, наукові розробки, а також на забезпечення цілісності культурного простору України, доступності національного культурного надбання, дотримання прав громадян у сфері культури [3]. Основна мета покриття територій громад мережею закладів культури невід'ємно пов'язана із Принципами доброго демократичного врядування на місцевому рівні, а саме «Принципом 11. Права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість». Тут акцентується увага на тому, що культурне різноманіття вважається цінністю, та постійно докладаються

зусилля для забезпечення того, щоб усі робили свій внесок у місцеву громаду, ототожнювали себе з громадою та не почували себе виключеними з неї. А особливий акцент зосереджується на забезпеченні доступу до основних послуг всіх верств населення спільноти [11, с. 51].

Базова мережа закладів культури складається з двох рівнів – загальнодержавного і місцевого. В межах Тернопільської громади представлені заклади місцевого рівня. «Порядок формування базової мережі закладів культури» (2012) [13] визначає вичерпний перелік типів закладів культури, які можуть формувати місцевий рівень. До нього належать комунальні заклади культури: бібліотеки, музеї, галереї, заповідники, виставкові зали, театри, філармонії, концертні організації, мистецькі колективи, кінотеатри, кіновідеопрокатні підприємства, об'єднання, палаци, будинки культури, інші клубні заклади, заклади освіти сфери культури, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи естетичного виховання та студії), парки культури та відпочинку тощо. Перелік наявних закладів базової мережі місцевого рівня формує виконавчий орган територіальної громади та подає для затвердження місцевій раді. Дані заклади культури є основою невід'ємна складовою функціонування геокультурного простору територіальної спільноти.

Сучасна базова мережа закладів культури

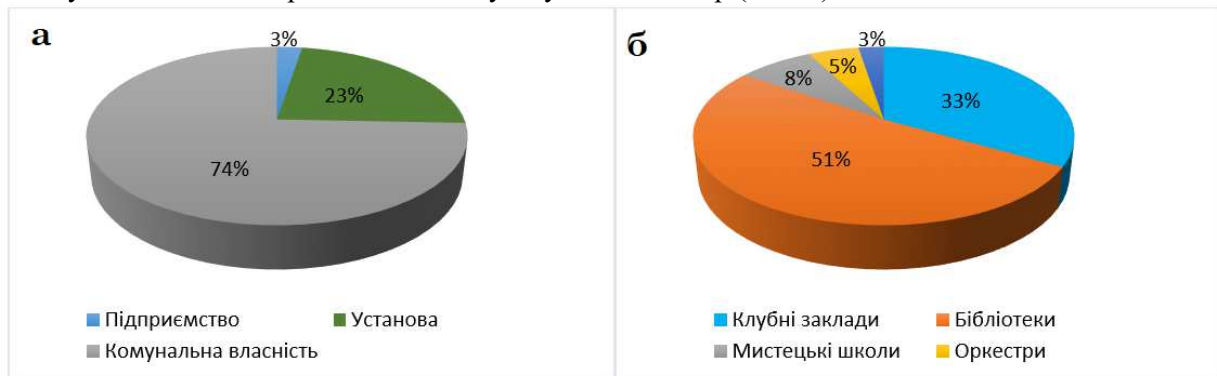

Рис. 1. Структура базової мережі закладів культури Тернопільської територіальної громади за формою власності, організаційно-правовою формою (а) та типом (б), (побудовано автором за [10])

Первинні соціокультурні послуги базової мережі надають заклади культури клубного типу. На території громади діють наступні види клубних закладів: палац культури, будинки культури та клуби (філії). Загалом налічується 13 закладів культури такого типу. Найбільший з них за місткістю (1000 місць основний зал) та культурно-мистецьким потенціалом є Палац культури «Березіль» імені Леся Курбаса, що розташовується у житловому районі міста Тернополя «Дружба». Це основний клубний за-

ри місцевого рівня Тернопільської територіальної громади є наслідком реформування сфери культури та реалізації реформи децентралізації. Вона пройшла три етапи свого організаційно-нормативного становлення: 1-й етап – затвердження переліку закладів культури базової мережі Тернопільської міської ради рішенням міської ради від 27 січня 2014 року; 2-й етап – внесення змін до мережі шляхом включення закладів культури сіл Курівці, Малашівці, Іванківці, Чернихів, Глядки, Плєсківці, Кобзарівка і Вертелка 14 листопада 2018 року; 3-й етап – доповнення переліку закладами культури сіл Городище і Носівці 07 лютого 2020 року.

Станом на початок 2021 року базова мережа культури місцевого рівня Тернопільської територіальної громади налічувала 39 закладів. За формою власності та організаційно-правовою формою вони поділяються на 9 комунальних установ, 1 комунальне підприємство та 29 закладів, які безпосередньо знаходяться у комунальній власності (Рис. 1). Усім закладам присвоєно код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України, в тому числі й 27 філіям, які становлять 69% від усієї мережі.

Компонентну структуру сфери культури і мистецтва громади формують такі типи закладів: заклади культури клубного типу, бібліотеки, мистецькі школи, оркестри та кінотеатр (Рис. 1).

лад не лише громади, а й усього «укрупненого» Тернопільського району й обласного регіону. До нього належить також філія у центральній частині міста Український дім «Перемога». У західній частині міста у відповідних житлових районах міста функціонують два будинки культури – «Кутківці» і «Пронятин». До першого відносяться два клуби-філії у селах Городище і Носівці, другого – будинки культури-філії сіл Вертелка, Чернихів та клуби-філії сіл Курівці, Малашівці, Іванківці, Глядки, Плєс-

ківці, Кобзарівка. Зазначимо, що в усіх населених пунктах громади функціонують клубні заклади, в тому числі й у чотирьох житлових районах міста Тернопіль. Основна мета діяльності цих закладів полягає у всебічному сприянні розвитку самодіяльної творчості, організації культурно-масових заходів по вихованню дітей та юнацтва і змістовного дозвілля населення, організації культурно-просвітницьких заходів духовно-патріотичного спрямування, проведення різноформатних фестивалів, концертів. У цьому контексті зазначимо, що, станом на сьогодні, у цих закладах працює 46 клубних формувань: з них 8 колективів із званням «народний» та 4 із званням «сразковий». Щорічно проводиться понад 400 культурно-масових заходів, які репрезентують широкий тематичний спектр та викликають зацікавленість в аудиторії [5].

Найчисельніше у системі базової мережі представлені заклади бібліотечної справи, частка яких сягає 51%. Серед усіх 20 закладів громади головна роль в цій галузі відводиться Тернопільській міській централізованій бібліотечній системі. Окрім надання послуг читачам ця комунальна установа здійснює організаційні функції та заходи щодо вдосконалення форм бібліотечного обслуговування та модернізації бібліотек. Ще у місті функціонує центральна міська бібліотека, центральна дитяча бібліотека, а також 6 бібліотек-філій для дорослих та 4 бібліотеки-філії для дітей. У сільській місцевості діє 7 бібліотек-філій за винятком сіл Глядки та Носівці. Книжковий фонд бібліотек налічує 370993 одиниць. За 2020 рік бібліотечні заклади громади відвідало 26409 осіб та відбулося майже 400 тисяч книговидач [5]. Сталі завдання діяльності бібліотек, як-то: забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів сьогодні значно трансформуються. Бібліотеки поступово стають чимось більшим за звичайну книгозбірню. Багатофункціональні, сучасні і відкриті простори – інформаційно-ресурсні майданчики з обов'язковим книжковим та газетно-журнальним фондом – такі бібліотеки приваблюють користувачів [15]. Власне, й у такому напрямку відбувається покращення надання бібліотечних послуг для мешканців громади. Так, у 2020 році придбано нової літератури в кількості 1779 примірників на суму 198,766 тис. грн., а комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення на суму 400 тис. грн [5].

Початкова мистецька освіта представлена трьома мистецькими школами: Тернопільська художня школа імені Михайла Бойчука з дво-

ма філіалами – в районі «Дружба» та в центральній частині міста; Тернопільська музична школа №1 імені Василя Барвінського; Тернопільська музична школа №2 імені Михайла Вербицького. Станом на початок 2021 року в закладах навчалось 1680 учнів, а освітній процес забезпечувало 222 викладачі. Основна мета діяльності даних позашкільних закладів із наданням початкової мистецької освіти полягає в наступному: 1) розвиток творчих здібностей, обдарувань та набуття здобувачами практичних навичок, оволодіння знаннями у сфері вітчизняної і світової культури та мистецтва; 2) набуття здобувачами спеціальних мистецьких виконавських компетентностей у процесі активної мистецької діяльності [12].

Єдиним комунальним підприємством у сфері кіномистецтва є Тернопільська кінокомісія, яка розташовується в приміщенні колишнього кінотеатру «Палац Кіно» у центрі міста. Основною метою діяльності підприємства є господарська діяльність в інтересах громади міста для одержання прибутку, участь у реалізації соціально-економічної політики міста, популяризація регіону та його привабливих локацій для кінозйомок, а також ефективне використання потенціалу місцевої сервісної індустрії кінематографії. З метою нарощення конкурентоздатності постійно відбувається покращення матеріально-технічного забезпечення, зокрема модернізація демонстраційного та іншого супутнього обладнання.

Особливою рисою базової мережі закладів культури Тернопільської громади є наявність в її складі двох оркестрів із статусом комунальних установ – «Муніципального Галицького камерного оркестру» та «Муніципального духового оркестру «Оркестра Волі». Вони здійснюють музичне забезпечення урочистих, святкових заходів, культурного відпочинку громадян, сприяють відродженню й популяризації національної української музики та світового музичного мистецтва.

Суттєвим доповненням базової мережі закладів культури громади є комунальні заклади, які займаються подібною або спорідненою діяльністю, але безпосередньо у такий перелік не включені. Тут, насамперед, варто відзначити Тернопільський центр дозвілля та молодіжних ініціатив ім. Довженка, що спеціалізується на діяльності з підтримки театральних і концертних заходів. Організацією відпочинку та розваг на території парків міста займається «Об'єднання парків культури і відпочинку м. Тернополя» до якого входять парк «Національного відродження», гідропарк «Топільче», «Старий парк», парк ім. Т. Шевченка, парк

«Здоров'я». Окрему групу становлять заклади, що розташовуються в межах міста та перебувають у комунальній власності Тернопільської обласної ради із обласним статусом. Вони представлені 2 академічними театрами (український драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка та театр актора і ляльки), 3 бібліотеками (універсальна наукова, для молоді, для дітей), 3 музеями (красознавчий, художній та національно-визвольної боротьби Тернопільщини), філармонією, центром охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини, центром дозвілля «Терноцвіт», методичним центром народної творчості та мистецький фаховим коледжем імені Соломії Крушельницької. Зазначені вище заклади, з одного боку створюють пряму конкуренцію муніципальним закладам у рамках комерційної діяльності, а з іншого – зменшують навантаження на базову мережу. Це викликано в першу чергу тим, що послугами Тернопільської міської соціокультурної системи користуються не тільки мешканці власної громади, але й суміжних з нею територіальних громад.

Ефективне системне функціонування закладів та здійснення заходів із реалізації послідовної культурної політики забезпечується наявністю профільних структурних підрозділів управління та адміністрування в системі органів місцевого самоврядування. У нашому випадку це Управління культури та мистецтв Тернопільської міської ради. Внутрішньо-організаційно воно складається із двох секторів: розвитку культури та духовної спадщини управління культури і мистецтв; іміджевих проєктів, програм та маркетингу управління культури і мистецтв. Окремим підрозділом управління виступає Централізована бухгалтерія закладів управління культури і мистецтв. Наразі організаційно-управлінський механізм мережі закладів відповідає вимогам щодо виконання функціональних завдань та інноваційного розвитку сфери.

Територіальна організація закладів культури місцевого рівня Тернопільської міської громади являє собою впорядковану мережу, де зв'язки між ними виявляються в утворенні різноманітних поєднань. Форми територіальної організації перебувають у прямій залежності від людності поселення та його адміністративного статусу [2, с. 144]. Здійснюючи суспільно-географічний аналіз локалізації закладів культури громади нами виявлено функціонування 6 культурно-мистецьких систем, які об'єднуються у три типи різних ієрархічних рівнів: 1 міська (обласна), 5 базових (старостинських) та 5 первинних (поселенських). Ці системи відповідають класичному підходу до їх виділення, який поширений у соціальній та культурній географії.

Так, на основі зазначено вище, нами виділено один обласний культурно-мистецький центр. Він сформований на базі адміністративного центру громади та області – міста Тернопіль, який характеризується яскраво-вираженим функціональним ядром. Йому присвоєно найвищий ранг з огляду на наявність тут закладів усіх типів та розташування органів управління галузю. У Тернополі налічується 22 заклади культури, що складає 56% від усього переліку мережі. Структурно даний культурно-мистецький центр умовно розгалужується на 6 елементів, що відповідає житловим районам міста, де розміщуються муніципальні заклади культури (Рис. 2). Наразі немає жодного культурно-мистецького закладу у районах «Північний» та «Південний». Найбільша концентрація закладів культури у районах «Сонячний» та «Дружба» (по 6 закладів у кожному) та у Центральному (5 закладів). Загалом слід відзначити, що даний культурно-мистецький центр разом із закладами базової мережі громади, комунальними установами обласної ради формує, водночас, у межах зони свого впливу регіональну культурно-мистецьку систему Тернопільської області.

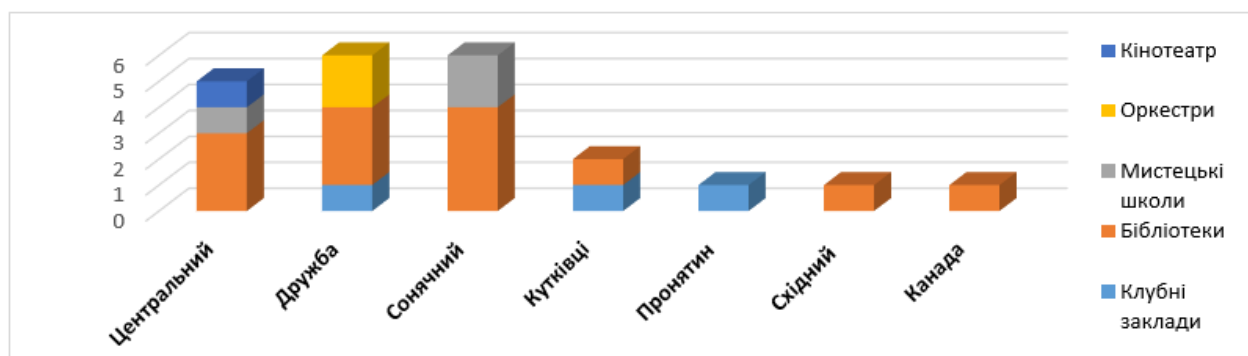

Рис. 2. Територіальна диференціація закладів культури базової мережі міста Тернопіль у розрізі житлових районів, (побудовано автором за [10])

У сільській місцевості громади сконцентровано 44% закладів досліджуваної мережі. Відповідно на їх основі тут сформовано 5 базових (старостинських) культурно-мистецьких систем: Городищенська, Кобзарівська, Куровецька, Малашовецька та Чернихівська. Вони являють собою зосередження у одному або декількох населених пунктах, закладів лише двох видів. Центрами таких систем є адміністративні центри старостинських округів, де розташовується філія будинку культури або клубу та бібліотека-філія.

Первинні (поселенські) системи формуються у населених пунктах, які не наділені адміністративними функціями. Це малі перифе-

рійні сільські поселення, де розміщуються один або два заклади. Загальна кількість таких систем – 5. У свою чергу вони поділяються на 2 категорії: 1) коли в центрі системи наявні 2 заклади культури (Іванківська, Плесківська, Вертелківська); 2) коли представлений лише один заклад культури (Глядківська, Носівська). Позитивним моментом є те, що усі населені пункти в 100% обсязі охоплені базовою мережею закладів культури.

Загальні риси територіально-функціональної структури базової мережі закладів культури Тернопільської територіальної громади відображає наступна схема (Рис. 3).

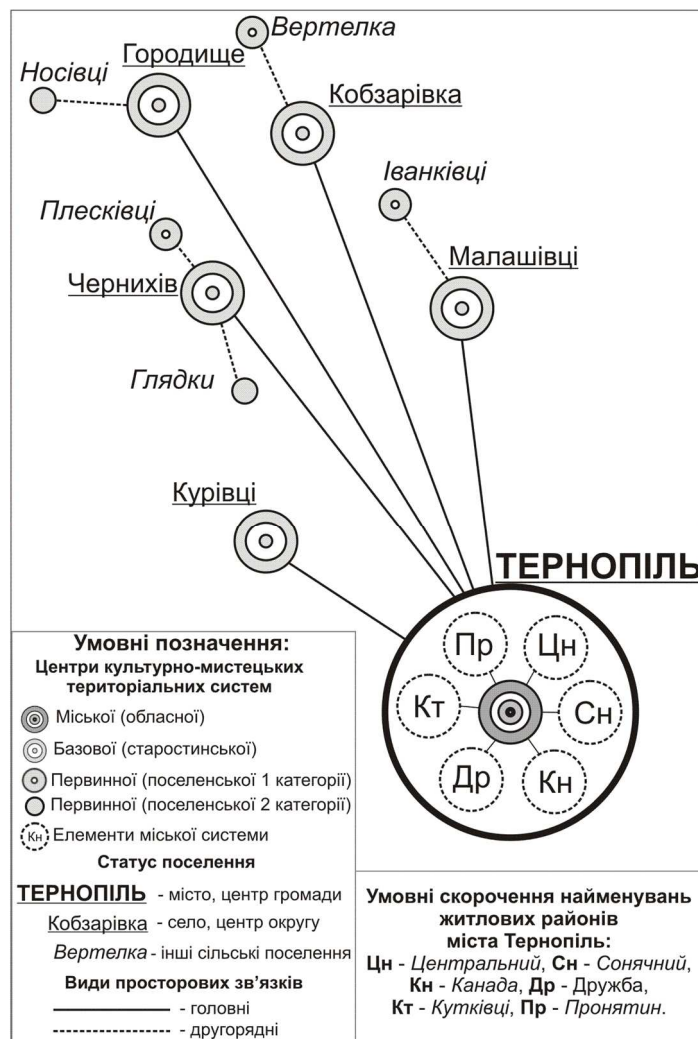

Рис. 3. Логико-графічна модель територіально-функціональної структури базової мережі закладів культури Тернопільської територіальної громади, (побудовано автором)

Геопросторова специфіка розміщення елементів базової мережі вливається у показники забезпечення міста та адміністративно-територіальних одиниць громади закладами культури і мистецтва (Табл. 1). Показник кількості закладів у розрахунку на 10 км² площі найвищий у місті Тернопіль (3,74) та Городи-

щенському старостинському округу (1,93). По інших округах він вищий за 1, а по громаді становить 2,34. Стосовно показника кількості закладів, які припадають на 100 мешканців у розрізі первинних адміністративних одиниць виділяється найвищим значенням також Городищенський округ (1,13), найменшим – місто

Тернопіль (0,01). У решті округів він коливається від 0,28 (Куровецький округ) до 0,57

(Малашовецький).

Таблиця 1

Забезпечення закладами культури базової мережі адміністративно-територіальних одиниць Тернопільської територіальної громади*

Місто, старостинський округ	Кількість поселень (районів міста)	Загальна кількість закладів	Кількість закладів у розрахунку на 10 км ² площі	Кількість закладів у розрахунку на 100 мешканців
Місто Тернопіль	1 (9)	22	3,73	0,01
Городищенський	2	3	1,93	1,13
Кобзарівський	2	4	1,78	0,51
Куровецький	1	2	1,41	0,28
Малашовецький	2	4	1,61	0,57
Черніхівський	3	4	1,3	0,48
<i>Всього по громаді</i>	11	39	2,34	0,02

* складено автором за [10, 17].

Аналізуючи загальнонаціональні та внутрішньорегіональні негативні тенденції оптимізації базових мереж закладів культури варто відзначити, що добровільне приєднання сільських територіальних громад колишнього Зборівського району до Тернопільської міської громади зіграло позитивну роль. Основний взірцевий приклад – збереження усіх без винятку закладів культури, а це у свою чергу створює умови для розвитку даної території та поширення культурних інновацій. У нашому випадку модель дифузії інновацій може використовуватися як методологічна основа для моделювання процесів розвитку територій в рамках системи «центр-периферія» [6]. Дана концепція є вихідною у процесі приміського зонування. Швидкість перетворення геопростору у контексті проникнення міських виявів життєдіяльності та практик нововведень каскадно структурується на три зони: ближня (до 6 км), середня (7-17 км), віддалена (понад 18 км). Критерію першої зони відповідає с. Курівці, другої – Малашівці, Глядки, Черніхів, Іванківці, Плєсківці, Кобзарівка, третьої – Городище, Носівці, Вертелка. Розглядаючи безпосередньо міську територію, то певними незначними елементами напівпериферійності володіють райони міста «Пронятин» і «Південний», що викликано насамперед їх віддаленістю. У цілому, розташування сільських поселень у радіусі 20 км від міста з населенням 200-250 тис. мешканців сприяє їх соціально-економічному розвитку у рамках приміської зони.

Виходячи із суспільно-географічної специфіки Тернопільської міської територіальної громади, наявна мережа закладів культури є оптимальною і забезпечує потреби мешканців у культурному обслуговуванні. Але у той же час присутні проблеми, вирішення яких значно покращило б надання культурних послуг. Се-

ред них ключовими є такі:

- застаріла матеріально-технічна база: музичні інструменти, сценічні костюми, декорації, нотна література, технічні засоби, бібліотечні фонди, обладнання. Особливо оновлення потребує матеріальна база закладів культури сіл Малашівці, Іванківці, Кобзарівка, Вертелка, Плєсківці та Глядки [14];

- відтік висококваліфікованих креативних фахівців в силу зниження престижності професії;

- недостатнє фінансування бюджетних видатків на сферу культури і мистецтва у частині розвитку та модернізації;

- консервативність у формах і методах надання культурних послуг, недостатнє впровадження креативних та культурних індустрій.

Водночас працівники закладів, не дивлячись на перелічені вище проблеми, показують пристойні показники діяльності та гнучко реагують на сучасні виклики. Неординарним для сфери культури стали карантинні обмеження, але 2021 рік демонструє, що заклади адаптувалися до здійснення діяльності в «ковідних» реаліях.

Важливою рисою мережі закладів Тернопільської громади є реальні перспективи її розширення і вдосконалення функціонування. До них слід віднести наступні заходи:

- відкриття закладів культури, насамперед, бібліотек у районах міста «Південний» та «Північний» для забезпечення надання послуг їх мешканцям. Відкриття нових закладів може відбуватися шляхом реновації приміщень і споруд у промислових зонах міста;

- створення «Центру культури громади», сучасного закладу культури клубного типу у м. Тернопіль, як майданчика інноваційного і креативного розвитку, реалізації творчих ініціатив;

- формування на базі будинку культури

села Чернихів поліфункціонального культурно-мистецького центру, який стане ядром культурного розвитку сільської місцевості громади та локусом популяризації місцевої народної автентичної творчості;

- відкриття філії мистецької школи у одному із сіл громади з метою створення належних умов для здобуття початкової мистецької освіти мешканцями сільської місцевості;

- включення до складу мережі комунальних підприємств, інших установ у сфері культури та мистецьких закладів фахової передвищої освіти, що розширить ступінь покриття громади мережею.

Окремим важливим напрямком постійної активізації соціокультурної діяльності в рамках функціонування мережі закладів у геопросторовому вимірі є нарощування різноманітних форм культурної мобільності та гастрольної діяльності. Надзвичайно важливим є культурний обмін між селами і містом в рамках різноманітних проектів.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. В ході проведе-

ного суспільно-географічного дослідження базової мережі закладів культури місцевого рівня Тернопільської міської територіальної громади встановлено наступне: формування сучасної мережі відбулося впродовж трьох етапів в рамках реалізації реформи децентралізації; унікальні геопросторові риси мережі закладів культури викликані складною конфігурацією території громади та особливостями поселенської мережі; компонентну структуру формують заклади п'яти типів об'єднані у три організаційно-правові форми; територіально-функціональна структура мережі представлена б культурно-мистецькими системами різних ієрархічних рівнів; мережа закладів попри наявні проблеми функціонування є оптимальною та має перспективні напрями розширення шляхом формування нових осередків культури і креативності в геокультурному просторі громади. Отримані результати дослідження можуть бути використані під час створення і виконання цільових програм розвитку культури і мистецтва з метою вдосконалення територіальної доступності надання послуг.

Література:

1. Атлас адміністративно-територіального устрою України. URL: <https://atu.decentralization.gov.ua/>.
2. Задворний С. І. Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону (на матеріалах Хмельницької області): монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2020. 228 с.
3. Закон України «Про культуру». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.
4. Заячук О. Г. Територіальна організація освітньо-виховного комплексу Чернівецької області: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Чернівці, 2011. 20 с.
5. Звіт про роботу управління культури і мистецтв Тернопільської міської ради за 2019-2020 рр. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/vikonavchiy-komitet/rishennya-vikonavchogo-komitetu-2019/44274.html>.
6. Козирева О. В. Дослідження підходів до визначення центр-периферійних відносин між регіонами країни. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород: Гельветика, 2017. Вип. 13. Ч.1. С. 124-129.
7. Корнус О. Г. Територіальна організація системи обслуговування населення Сумської області та шляхи її вдосконалення: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Харків, 2009. 21 с.
8. Кузишин А.В. Регіональний вимір соціально-політичних процесів: теорія, методологія та практика суспільно-географічного дослідження: автореф. дис. ... док. геогр. наук: 11.00.02. Київ, 2021. 40 с.
9. Моштаківа Н.В. Територіальна організація сфери культури регіональної соціогеосистеми (на прикладі Луганської області): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Харків, 2011. 20 с.
10. Перелік закладів культури базової мережі Тернопільської міської ради. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/sesiya/proekti-rishen-sesii/proekti-rishen-sesii-tmr/45561.html>.
11. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.
12. Положення про мистецьку школу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1004-18#Text>.
13. Порядок формування базової мережі закладів культури. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984-2012-%D0%BF#Text>.
14. Програма розвитку культури і мистецтв Тернопільської міської територіальної громади на 2020-2022 роки. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/sesiya/rishennya-sesii/35086.html>.
15. Сучасна бібліотека – ресурс для розвитку громади. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/suchasna-biblioteka-resurs-dlia-rozvytku-hromady/>.
16. Схема територіального районування м. Тернополя. URL: https://ternopilcity.gov.ua/app/webroot/files/Rishennia_sesiii/shema_zaiionuvannia_1217.pdf.
17. Тернопільська територіальна громада. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4632>.
18. Флінта Н.І. Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Чернівці, 2005. 20 с.
19. Яценко О.О. Індекс компактності території регіону та його використання. Прометей. 2008. Вип. 3(27). С. 40-242.

References:

1. Atlas administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy. URL: <https://atu.decentralization.gov.ua/>.
2. Zadvornyi S. I. Terytorialna orhanizatsiia kulturno-mystetskoï sfery regionu (na materialakh Khmel nytskoï oblasti): monohrafiia. Ternopil: Osadtsa Yu. V., 2020. 228 s.

3. Zakon Ukrainy «Pro kulturu». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.
4. Zaiachuk O. H. Terytorialna orhanizatsiia osvitho-vykhovnoho kompleksu Chernivetskoï oblasti: avtoref. dys. ... kand. heohr. nauk: 11.00.02. Chernivtsi, 2011. 20 s.
5. Zvit pro robotu upravlinnia kultury i mystetstv Ternopilskoi miskoi rady za 2019-2020 rr. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/vikonavchiy-komitet/rishennya-vikonavchogo-komitetu-2019/44274.html>.
6. Kozyrieva O. V. Doslidzhennia pidkhodiv do vyznachennia tsentr-peryferiinykh vidnosyn mizh rehionamy krainy. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. Uzhhorod: Helvetyka, 2017. Vyp. 13. Ch.1. S. 124-129.
7. Kornus O. H. Terytorialna orhanizatsiia systemy obsluhovuvannia naselennia Sumskoi oblasti ta shliakhy yii vdoskonalennia: avtoref. dys. ... kand. heohr. nauk: 11.00.02. Kharkiv, 2009. 21 s.
8. Kuzyshyn A.V. Rehionalnyi vymir sotsialno-politychnykh protsesiv: teoriia, metodolohiia ta praktyka suspilno-heohrafichnoho doslidzhennia: avtoref. dys. ... dok. heohr. nauk: 11.00.02. Kyiv, 2021. 40 s.
9. Moshtakova N.V. Terytorialna orhanizatsiia sfery kultury rehionalnoi sotsioheosystemy (na prykladi Luhanskoï oblasti): avtoref. dys. ... kand. heohr. nauk: 11.00.02. Kharkiv, 2011. 20 s.
10. Perelik zakladiv kultury bazovoï merezhi Ternopilskoi miskoi rady. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/sesiya/proekti-rishen-sesii/proekti-rishen-sesii-tmr/45561.html>.
11. Planuvannia rozvytku terytorialnykh hromad. Navchalnyi posibnyk dlia posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia / H. Vasylychenko, I. Parasiuk, N. Yeremenko / Asotsiatsiia mist Ukrainy. K., TOV «PIDPRYEMSTVO «VI EN EI», 2015. 256 s.
12. Polozhennia pro mystetsku shkolu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1004-18#Text>.
13. Poriadok formuvannia bazovoï merezhi zakladiv kultury. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984-2012-%D0%BF#Text>.
14. Prohrama rozvytku kultury i mystetstv Ternopilskoi miskoi terytorialnoi hromady na 2020-2022 roky. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/sesiya/rishennya-sesii/35086.html>.
15. Suchasna biblioteka – resurs dlia rozvytku hromady. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/suchasna-biblioteka-resurs-dlia-rozvytku-hromady/>.
16. Skhema terytorialnoho raionuvannia m. Ternopolia. URL: https://ternopilcity.gov.ua/app/webroot/files/Rishennia_sesiii/shema_zaionuvannia_1217.pdf.
17. Ternopilska terytorialna hromada. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4632>.
18. Flinta N.I. Kulturno-osvithii kompleks rehionu i yoho terytorialna orhanizatsiia (na materialakh Ternopilskoi oblasti): avtoref. dys. ... kand. heohr. nauk: 11.00.02. Chernivtsi, 2005. 20 s.
19. Iatsenko O.O. Indeks kompaktnosti terytorii rehionu ta yoho vykorystannia. Prometei. 2008. Vyp. 3(27). S. 40-242.

Аннотация:

С. И. Задворный. ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БАЗОВОЙ СЕТИ ЗАВЕДЕНИЙ КУЛЬТУРЫ ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ГОРОДСКОЙ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОБЩИНЫ.

Статья посвящена общественно-географическому исследованию базовой сети учреждений культуры Тернопольской городской территориальной общины. Рассмотрены параметры территории и поселенческой сети общины, которые являются определяющими условиями при структурировании геопространства. Проанализированы нормативно-законодательные принципы формирования базовой сети учреждений культуры местного уровня. Современная базовая сеть учреждений культуры Тернопольской территориальной общины является следствием реформирования сферы культуры и реализации децентрализации. Она прошла три этапа собственного организационного становления.

Базовая сеть культуры местного уровня Тернопольской территориальной общины насчитывает 39 заведений. Компонентную структуру сферы культуры и искусства общины формируют следующие типы заведений: учреждения культуры клубного типа, библиотеки, художественные школы, оркестры и кинотеатр. Существенным дополнением базовой сети учреждений культуры общины являются коммунальные учреждения, занимающиеся подобной или родственной деятельностью. Органы управления обеспечивают системное функционирование учреждений и осуществление мер по реализации последовательной культурной политики.

Территориальная организация заведений культуры местного уровня Тернопольской городской общины представляет собой упорядоченную сеть, где связи между ними проявляются в образовании различных сочетаний. В границах общины выявлено функционирование 6 культурных систем, которые объединяются в три типа разных иерархических уровней (1 городская, 5 базовых и 5 первичных). Геопространственная специфика размещения элементов базовой сети выливается в показатели обеспечения города и административно-территориальных единиц общины заведениями культуры и искусства. Они достаточны для обеспечения устойчивого функционирования сети и предоставления социокультурных услуг населению.

Выявлены следующие проблемы организации предоставления культурных услуг: устаревшая материально-техническая база; отток высококвалифицированных креативных специалистов; недостаточное финансирование из бюджета; консервативные формы и методы предоставления культурных услуг; начальный уровень развития культурных и креативных индустрий. Важной чертой сети заведений Тернопольской общины являются реальные перспективы ее расширения и совершенствования функционирования путем открытия новых современных заведений.

Ключевые слова: заведение, сеть, община, культура, искусство, город, геокультурное пространство, децентрализация.

Abstract:

Sergii Zadvornyi. HUMAN-GEOGRAPHICAL FEATURES OF FUNCTIONING OF THE BASIC NETWORK OF CULTURAL INSTITUTIONS OF TERNOPIL CITY TERRITORIAL COMMUNITY

The article is devoted to the human-geographical study of the basic network of cultural institutions of the Ternopil city territorial community. The parameters of the territory and settlement network of the community are considered, which are the determining conditions during the structuring of geospace. The legislative principles of creating a basic network of cultural institutions of the local level are analyzed. The modern basic network of cultural institutions of the Ternopil territorial community is a consequence of the reform of the cultural sphere and the implementation of the decentralization reform. It went through three stages of its organizational formation.

The basic network of culture of the local level of the Ternopil territorial community includes 39 institutions. More than 56% of the network's facilities are located in the city of Ternopil. According to the form of ownership and organizational and legal form, they are divided into 9 communal institutions, 1 communal enterprise and 29 establishments that are directly in communal ownership.

The component structure of the sphere of culture and art of the community is formed by the following types of institutions: club-type cultural institutions, libraries, art schools, orchestras and cinemas. Primary socio-cultural services of the basic network are provided by 13 club-type cultural institutions. They are represented by the palace of culture, houses of culture and clubs (branches). Library institutions are the most numerous in the system of the basic network, the share of which reaches 51%. Among all 20 institutions of the community, the main role in this area is given to the Ternopil city centralized library system. Primary art education is represented by 2 music schools and 1 art school. The only municipal enterprise in the field of cinematography is the Ternopil Film Commission. A special feature of the basic network of cultural institutions of the Ternopil community is the presence of two orchestras. A significant addition to the basic network of community cultural institutions are communal institutions engaged in similar or related activities. Governing bodies ensure the systematic functioning of institutions and the implementation of measures to implement a consistent cultural policy.

The territorial organization of cultural institutions of the local level of the Ternopil city community is an orderly network, where the connections between them are manifested in the formation of various combinations. Within the community, the functioning of 6 cultural and artistic systems was identified, which are combined into three types of different hierarchical levels (1 urban, 5 basic and 5 primary). The geospatial specifics of the location of the elements of the basic network result in the indicators of providing the city and basic administrative-territorial units of the community with cultural and art institutions. They are sufficient to ensure the sustainable functioning of the network and the provision of socio-cultural services.

In the context of the spread of innovation diffusion, the rural area of the community is cascaded into three suburban zones: near (up to 6 km), medium (7-17 km), remote (over 18 km). The first zone meets the criteria of the village of Kurivtsi, the second – Malashivtsi, Glyadky, Chernykhiv, Ivankivtsi, Pleskivtsi, Kobzarivka, the third – Horodyshche, Nosivts, Vertelka.

Problems of the organization of rendering of cultural services are revealed: outdated material and technical base; outflow of highly qualified creative specialists; insufficient funding from the budget; conservative forms and methods of providing cultural services; the initial level of development of cultural and creative industries. An important feature of the network of institutions of the Ternopil community is the real prospects for its expansion and improvement of functioning through the opening of new modern institutions. An important area of constant activation of socio-cultural activities is the constant increase of various forms of cultural mobility and touring activities.

Key words: institution, network, community, culture, art, city, geocultural space, decentralization.

Надійшла 09.11.2021 р.